

Janusz Mariański, *KOŚCIÓŁ KATOLICKI W POLSCE A ŻYCIE SPOŁECZNE. STUDIUM SOCJOLOGICZNO-PASTORALNE*, Wydawnictwo Gaudium, Lublin 2005, ss. 353.

Kairos społeczeństwa w polskim Kościele?

Ks. prof. zw. dr hab. Janusz Mariański jest nauczycielem akademickim na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie. Obecnie jest kierownikiem Katedry Socjologii Moralności w Instytucie Socjologii KUL i po. kierownika Katedry Socjologii Religii. Studia filozoficzno-teologiczne ukończył w 1964 r. w WSD w Płocku. W 1965 roku podjął studia specjalistyczne z zakresu nauk społecznych na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL, gdzie owocnie kontynuował karierę uniwersytecką i zdobywał kolejne stopnie naukowe. W 1992 roku otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Jest aktywnym członkiem wielu towarzystw i redakcji naukowych, autorem 30 książek i ponad 600 artykułów. Przedmiot jego zainteresowań badawczych stanowią szczególnie trzy dyscypliny naukowe: socjologia religii, socjologia moralności i katolicka nauka społeczna.

Ks. prof. Janusz Mariański w recenzowanej książce bada w poszczególnych rozdziałach najistotniejsze aspekty świadomości społecznej Polaków po 1989 roku: poziom zaufania Polaków do Kościoła w wymiarze instytucjonalnym, wyobrażenia o tym, czym jest Kościół, opinie o roli odgrywanej przez Kościół katolicki w życiu publicznym i o wpływie Kościoła na stosunki władzy w Polsce. Odrębną dziedzinę rozważań stanowi zagadnienie funkcjonowania Kościoła w ramach społeczeństwa obywatelskiego. Zatem określenie miejsca Kościoła katolickiego w ramach rysującego się coraz wyraźniej w Polsce pluralistycznego społeczeństwa stanowi główny temat recenzowanej tu książki. Analizy tej dokonuje na podstawie rozlicznych sondaży opinii publicznej oraz badań socjologicznych.

Badania empiryczne dotyczące analizowanego wieloaspektowo zagadnienia w naszej Ojczyźnie nabrały niezwykle ważnego znaczenia po roku 1989, a zapotrzebowanie na ten typ badań wciąż nie słabnie. Polskie społeczeństwo znajduje się bowiem ciągle na etapie transformacji. Wielopłaszczyznowe zmiany w życiu społecznym pociągnęły za sobą także wieloaspektowe zmiany w postawach wobec Kościoła katolickiego oraz form jego funkcjonowania. Autor publikacji w swoich przemyśleniach odwołuje się do dyskusji toczącej się szczególnie żywo w latach 90-tych XX wieku, która podejmowała problem

zaufania do Kościoła w Polsce. Prof. Mariański nie ogranicza się tylko do diagnozy polskiej sytuacji, zestawia ją z rezultatami podobnych badań prowadzonych za granicą. Uwzględnia także bogatą literaturę przedmiotu, odwołując się do kilkuset pozycji w bibliografii.

Pozycja współczesnego Kościoła katolickiego w Polsce różni się diametralnie od tej, jaką posiadał on w trwającym ponad 40 lat socrealizmie czy też od autorytetu, jaki miał w latach 80-tych XX wieku. Po okresie laicyzacji w dobie PRL-u oczekiwano ożywienia religijnego w nareszcie wolnej Ojczyźnie. Niestety nie doszło do tego ani w Polsce ani w innych krajach postkomunistycznych. W ostatnich kilkunastu latach religijność uległa jednak ogromnym zmianom. Z badań socjologicznych wynika, że polski katolicyzm jest jeszcze co prawda bastionem, ale z licznymi znaczącymi degradującymi go trendami, np. relatywizmu w dziedzinie moralności.

Autor publikacji stawia sobie i czytelnikom niełatwe pytanie: czy w dobie szybko przeobrażającego się polskiego społeczeństwa stoimy wobec kryzysu moralnego? Być może dokonujące się na naszych oczach zmiany nie zmierzają w kierunku rozpadu wartości moralnych, ale ku ich odbudowy lub transformacji? Starając się dać odpowiedź na te i inne pytania przedstawia stan moralności Polaków i wielowymiarowe tendencje przemian u progu XXI wieku, a w sposób szczególny podczas zmian systemowych w latach 90-tych XX w. i początków II tysiąclecia.

Według ks. Mariańskiego nie możemy być pewni, czy ominie Polskę kryzys katolicyzmu, jaki nastąpił w państwach zachodnioeuropejskich. W Polsce, podobnie jak i w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, może bowiem dokonać się swoista „europeizacja”. Obecne w Europie Zachodniej tendencje nie zatrzymają się bowiem przed naszymi granicami. Nasza religijność może stać się podobna do tej w państwach zachodnich. Takowy trend zdaje się być zgodny z teorią sekularyzacji, która głosi, iż w warunkach współczesnych przemian społecznych tradycyjna religijność jest spychana na margines życia publicznego, a nawet zanika.

Autor niniejszej pozycji, zdając sobie sprawę z wielokierunkowości przemian religijnych, opowiada się za bardziej optymistycznym scenariuszem. Według jego diagnozy socjologicznej religijność Polaków nie tylko pozostanie w obecnym stanie, ale w jej niektórych formach wręcz się umocni. Znamienne jest to, iż w naszym społeczeństwie dominuje wciąż religijność kościelna, a więc przekazywana z pokolenia na pokolenie w naszych rodzinach, parafiach i innych wspólnotach religijnych. Choć wpływ Kościoła w Polsce słabnie, to nie stracił on wpływu i kontroli nad życiem religijnym wiernych.

Postępująca laicyzacja życia i związany z nią indywidualizm w sferze religijno-moralnej napotyka na silne tendencje ewangelizacyjne. Pozostając ostrożny w prognozowaniu i stawianiu tez autor nie daje jednak jednoznacznej

odpowiedzi na to, czy mamy do czynienia z wiosną Kościoła. Nie przyłącza się też do głosów podnoszących alarm, iż Bóg znika z Europy. Zmienia On jedynie swoje oblicze. Ostatnie europejskie badania socjologiczne nad wartościami obrazują zatrzymanie spadku religijności.

Z taką sytuacją mamy do czynienia w Austrii, gdzie dziesięć lat temu prognozowano spadek religijności, a obecnie widać wyraźnie, że ponownie zyskuje ona na znaczeniu. Wybitny współczesny austriacki pastoralista – prof. Paul M. Zulehner, u którego studiowałem teologię pastoralną na Uniwersytecie Wiedeńskim, mówi wręcz o respirytualizacji, a więc postępującym zainteresowaniem tym, co duchowe. Cały problem polega jednak na tym, jak te potrzeby duchowe ludzi doby XXI wieku odpowiednio zagospodarować. W latach 70-tych XX wieku postawiono tezę określaną skrótowo mianem *miasto bez Boga*, według której im bardziej nowoczesna społeczność, tym bardziej jest zlaicyzowana. Tymczasem zdaniem prof. Zuhlenera religia wraca dzisiaj do środowisk miejskich, co widać wyraźnie w Wiedniu, Brukseli czy Lisbonie, i to właśnie od wielkich miast rozpocznie się religijna odnowa.

Ks. Janusz Mariański swoje obserwacje w sposób szczególny ogniskuje na środowiskach młodzieżowych (nie pierwszy raz) prezentując realne problemy młodego pokolenia Polaków oscylujące pomiędzy nadzieją i optymizmem, a odczuwanym zwątpieniem i bezradnością. Diagnozuje stan świadomości aksjologicznej polskiej młodzieży w warunkach transformacji ustrojowej oraz w kontekście wielkich przemian kulturowych we współczesnym świecie. Jest świadom spadku religijności młodzieży. Według prof. Mariańskiego nie oznacza to jednak wcale, że Bóg będzie obecny coraz rzadziej w życiu kolejnych pokoleń. Wspomniana tendencja nie jest zjawiskiem trwałym, prognozuje on bowiem, że młodzież wraz z wchodzeniem w dorosłe życie będzie zmierzać też do poziomu religijności reprezentowanego przez pokolenie dorosłych. Autor dostrzega niepokojące zjawisko, które można określić mianem własnej moralności. Selektywność w pojmowaniu religii okazuje się jednak znacznie mniej niepokojąca niż religijność pozakościelna. Dokonująca się w państwach postkomunistycznych modernizacja społeczna stwarza dogodny grunt powstawaniu nowych pozostających poza Kościołem ruchów pseudoreligijnych.

Książka „Kościół katolicki w Polsce a życie społeczne” nosi podtytuł: Studium socjologiczno-pastoralne, wskazujący nie tylko na analizę socjologiczną, ale także na jej naturalne odniesienie do metodologii pastoralno-teologicznej. Zasadniczy i niezmienny cel kościelnego działania kierkuje Kościół na przekaz ewangelicznego orędzia w ciągle dokonujących się przemian społecznych tak, aby był wierny nakazowi Chrystusa i odpowiedni w takim działaniu, które będzie go przybliżało do celu. Autora jest nie tylko wybitnym socjologiem religii, ale przede wszystkim kapłanem formującym oblicze Kościoła i jego kształt przyszłości. Obie misje znajdują więc odzwierciedlenie w strukturze dzieła. Pastoralno-teologiczny punkt widzenia podejmo-

wanych zagadnień jest wyakcentowany w ostatnim rozdziale. Wszelkie procesy, a szczególnie społeczne mają swoje różnorodne uwarunkowania, ale też są wielokierunkowe. Niektóre tendencje przemian wydają się nie do powstrzymania i mogą mieć charakter nieodwracalny.

Zdominowana przez rozważania socjologiczne książka ks. Janusza Mariańskiego nie jest pozbawiona zupełnie elementów wartościowania, wniosków czy postulatów pastoralnych. Ich obecność zaznacza się w sposób szczególny w rozdziale szóstym i stanowi wyraz troski autora o miejsce Kościoła katolickiego w polskim społeczeństwie. Dokonana w publikacji wnikliwa analiza różnorodnych badań i publikacji stanowi kolejny i niezwykle cenny wkład naukowy w dziedzinie socjologii, teologii pastoralnej i przyczynek do dyskusji w formowaniu roli Kościoła w dynamicznie przeobrażającym się polskim społeczeństwie.

Ks. Wojciech Kalinowski